
» MEČ, KI PREŽENE ZLO « – NUMIZMATIČNI ALI RELIGIJSKI PREDMET?

M i n a G r č a r

Uvod

Kitajska pozna številne talismane in amulete, ki se še danes uporabljajo v praksah *fengshui* (風水) in uživajo poseben ugled v ljudskih verovanjih. Med najdragocenejše med njimi gotovo spadajo impozantni meči, sestavljeni iz starih kitajskih novcev, v več plasteh nanizanih v obliki ročaja in rezila meča. Pri nas se lahko pohvalimo s kar dvema primerkoma takih predmetov, ki ju hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani. Eden naj bi pripadal zbiratelju Ivanu Skušku ml., drugi pa misijonarju Petru Baptistu Turku. Oba sta se na Kitajskem mudila ob podobnem času, Skušek med letoma 1914 in 1920, Turk pa od leta 1902 do leta 1944, vendar sta bila tam iz popolnoma drugačnih vzgibov – Skušek kot avstro-ogrski mornariški častnik, navdušen nad zbiranjem in raziskovanjem kitajskih starin, Turk pa predvsem kot misijonar, ki je na tedanjo kitajsko družbo gledal skozi optiko lokalnih religijskih praks, navad in vraževerja. To se zrcali tudi v njunih zbirkah, ki ju danes hrani SEM. Razlikujeta se najprej po obsegu – Skuškova zbirka je kot daleč največja in najdragocenejša zbirka vzhodnoazijskih predmetov pri nas neprimerljivo večja od Turkove. Medtem ko Skuškova zbirka vsebuje večino tipologij predmetov, s katerimi se ponašajo velike evropske zbirke vzhodnoazijskih artefaktov, Turkova v glavnem vsebuje religijsko obarvane predmete, kot so budistični in lamaistični kipci, kipci ljudskih religij in obredni papirnat denar. Skuškova zbirka vključuje tudi obsežno numizmatično zbirko starih kitajskih novcev, kakršne v sicer

precej manjšem obsegu najdemo tudi med Turkovimi predmeti. Hkrati obe zbirki vsebujeta na las podoben predmet – kitajski meč iz novcev oziroma *bixie jian* (避邪劍).

Meči iz starih kitajskih novcev so bili kot vrsta numizmatičnega amuleta za obrambo pred zlimi silami priljubljeni predvsem v času mandžurske dinastije Qing (1644–1912), zato ni nenavadno, da večino danes obstoječih primerkov sestavljajo novci iz časa vladavin cesarjev Kangxija (康熙, vl. 1661–1722) in Qianlonga (乾隆, vl. 1735–1796), včasih pa tudi novci starejšega ali mlajšega izvora. Tovrstni meči so veljali za veliko dragocenost, zato so se redkeje kot marsikakšen drug tip predmetov znašli v zbirkah evropskih zbirateljev, ki so se na Kitajskem mudili ob koncu 19. ali v začetku 20. stoletja, torej v času propadanja dinastije Qing ali tik po ustanovitvi republike.¹ Za čas, ki je sledil opijskima vojnama (1839–1842 in 1856–1860), je bila sploh za mesta na vzhodni obali značilna močna prisotnost zahodnoevropskih kolonialnih in imperialnih interesov, kar je vplivnim posameznikom iz zahodnoevropskih držav omogočalo lažji dostop do domov premožnejših lokalnih veljakov in dragocenih antikvitet, ki so jih ti hranili. Tako morda ni nenavadno, da se s posameznimi primerki predmetov, kot so meči iz novcev, ponašajo predvsem zbirke v muzejih nekdanjih kolonialnih centrov v Zahodni Evropi in Združenih državah Amerike. Po drugi strani pa je zato še toliko bolj izjemno, da pri nas, v prostoru, ki je kot del avstro-ogrske monarhije predstavljal evropsko periferijo, najdemo kar dva taka meča.

Ob raziskovanju preteklosti in vloge teh predmetov v primarnem in nato sekundarnem okolju se nam porodita predvsem dve vprašanji, ki zahtevata poglobljen razmislek. Prvo zadeva kategorizacijo oziroma klasifikacijo teh predmetov v muzejskih strokah. V svojem izvornem okolju so imeli predvsem religijsko vlogo, povezano z vraževerškimi praksami in ljudskimi običaji. Hkrati je imelo podoben pomen že zbiranje starih kitajskih novcev, ki so bili že sami po sebi pogosto uporabljeni kot talismani. Kako jih torej klasificirajo evropski muzeji – kot religijski ali kot numizmatični predmet? Ali morda celo kaj drugega?

¹ Anna N. Crowther, »A Chinese Coin-Sword in Durham,« Chinese Money Matters, British Museum, objavljeno 1. marca 2021, <https://chinesemoneymatters.wordpress.com/2021/03/01/80-a-chinese-coin-sword-in-durham>.

Je v primeru mečev iz novcev to dvoje sploh mogoče ločiti? Drugo vprašanje, ki nam nekako lahko pomaga do odgovora na prvo vprašanje, se navezuje na razumevanje teh predmetov med posameznimi evropskimi zbiratelji in posledično načine, kako se je njihova vloga spremenila pri prenosu iz primarnega v sekundarno okolje.

Od primerkov, ki ju hrani SEM, je eden pripadal Skušku, ki se je ponašal z obsežno, poznavalsko in sistematično urejeno kitajsko numizmatično zbirko, drugi pa Turku, ki je zbiral predvsem predmete z religijsko noto. Kaj je ta predmet predstavljal vsakemu izmed njiju in kako nam njuno razumevanje lahko pomaga do muzejske klasifikacije, ki bi zmogla zaobjeti pomensko večplastnost teh predmetov?

Spremenjena vloga in pomen predmetov v sekundarnem okolju

Če želimo razumeti vlogo predmetov v izvornem in sekundarnem okolju, moramo najprej vedeti, kako si s prehajanjem skozi čas in prostor ter menjavo lastnika predmeti pridobijo drugačno vlogo oziroma se spremeni njihova identiteta. Predmeti imajo svoja življenja in življenjske zgodbe, biografije. Številni preživijo cela stoletja in v novi dobi pričajo o časih, iz katerih so izšli in ki so jih doživeli. Nekateri prepotujejo velike razdalje in prispejo v nove dežele, bistveno drugačne od krajev, iz katerih izvirajo. V obeh primerih se spreminjata njihova vloga in pomen, s tem pa se gradi njihova identiteta. To še zlasti velja za predmete, pri katerih gre za spremenjeno okolje oziroma prostor, drugo časovno obdobje in, nenazadnje, drugega lastnika. Treba je namreč poudariti, da lahko že drug lastnik predmetu pripiše in vdahne popolnoma drugačen pomen. V svojem temeljnem eseju »The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process« iz leta 1986 Kopytoff² piše, da gre pri tem za proces singularizacije (*singularization*) predmeta, ki je na ta način izvzet iz procesa komodifikacije oziroma poglobljenja (*commoditization*). Med take predmete s kompleksno biografijo in identiteto spadata tudi meča iz Skuškov in Turkove zbirke.

² Igor Kopytoff, »The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process«, v *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, ur. Arjun Appadurai (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), 74–78.

Predmeti pa, kot pravi Tythacott,³ nimajo neke vnaprej dane oziroma določene identitete. Njihov pomen je namesto tega kulturni konstrukt, skovan v odnosu do danega konteksta oziroma interpretacijskega okvira, znotraj katerega se oblikuje. Pomeni predmetov so tako vselej fluidne in kontekstualne narave, če se torej spremeni kontekst, v katerem se znajde neki predmet, se bo neizogibno spremenil tudi njegov pomen. Pomen je lahko »speč« oziroma latenten ali pa se aktivira, ko predmet potuje skozi različne interpretativne sfere. Ne le da predmeti v času svojih življenj prehajajo skozi različne »režime vrednotenja«, temveč si v nekem danem trenutku lahko pridobijo tudi več različnih pomenov.⁴ Ko pridejo v stik s stvarmi različni posamezniki, predmeti dobijo različne pomene.⁵ Od tod izhaja, da imajo predmeti potencial, da posedujejo in razvijejo različne pomene – so torej nekakšni nosilci pomenov, znanja in sporočil iz preteklih obdobij.⁶ Kopytoff meni, da bi lahko predmete nekako primerjali z ljudmi v smislu, da imamo oboji družbene vloge in življenja.⁷ Prav tako kot ljudje, pravi, imajo lahko tudi predmeti več »osebnosti«, odvisno od konteksta, v katerega so postavljeni. Kako pa so v družbenem pomenu njegove biografske možnosti inherentne v njegovem »statusu« ter v danem obdobju in kulturi in kako se te možnosti uresničijo? Od kod prihaja neka stvar in kdo jo je izdelal? Kaj je do zdaj doživela in kaj ljudje za posamezno stvar pričakujejo, da bo doživela? Kaj lahko priznavamo obdobju v življenju nekega predmeta in kakšni so kulturni označevalniki, ki jih zaznamujejo? Kako se raba predmeta spreminja z njegovo starostjo in kaj se zgodi z njim, ko doseže konec svoje uporabnosti? Lahko bi rekli, da imajo predmeti večplastne biografije, ki z vsakim novim življenjskim obdobjem, v katero preidejo, le še rastejo. V skladu s tem pristopom posameznega predmeta ne moremo popolnoma razumeti, če se osredinimo samo na en trenutek ali vidik njegovega življenjskega cikla. Namesto tega stvarjem dajejo

³ Louise Tythacott, *The Lives of Chinese Objects: Buddhism, Imperialism and Display* (New York, Oxford: Bergahn Books, 2011), 9.

⁴ Kopytoff, »The Cultural Biography of Things,« 82.

⁵ Tythacott, *The Lives of Chinese Objects*, 7.

⁶ Maja Veselič, »Zbirateljske kulture: Ideologije in prakse zbiranja in razstavljanja«, *Ars&Humanitas (Ideologije in prakse zbiranja in razstavljanja)* 14/2 (2020): 2.

⁷ Kopytoff, »The Cultural Biography of Things,« 82.

identiteto izkušnje, ki so jih deležne skozi svoje življenje. V središču tega pristopa k razumevanju predmetov sta torej njihova cirkulacija in rekontekstualizacija.⁸

Vse to lahko ugotovljamo tudi na primeru kitajskih mečev iz novcev, vključno s primerkoma iz Skuškovne in Turkove zbirke. Na Kitajskem, torej v izvornem kontekstu, jih je zaradi prepleta in povezav med numizmatiko oziroma starimi kovanci in numizmatičnimi talismani ter religijskimi in vraževerskimi praksami težko uvrstiti v neko natančno določeno kategorijo. Kako so ti razumljeni in kako jih klasificirajo muzeji v evroameriškem prostoru? In kaj je meč pomenil Skušku oziroma Turku? Da bi uspešno odgovorili na ta vprašanja, si najprej pogledjmo, kaj so ti meči sploh predstavljali, od kod izvirajo ter kakšna sta bila njihova pomen in vloga v primarnem, tradicionalnem kitajskem okolju.

Meči iz novcev in njihov pomen v tradicionalnem kitajskem okolju

Meči iz novcev so tip značilno kitajskega numizmatičnega talismana, tesno povezanega s praksami *fengshui*, zlasti na jugu Kitajske. V kitajščini so meči iz kovancev največkrat znani pod imeni *qianjian* (錢劍, »meč iz novcev« oziroma »denarja«), *guqian jian* (古錢劍, »meč iz starih novcev«) ali *tongqian jian* (銅錢劍, »meč iz bronastih novcev«), največkrat pa kot *bixie jian* (避邪劍), kar kot omenjeno pomeni »meč, s katerim uidemo zlu«. Sestavljeni so iz novcev *tongbao* (通寶), kitajskih okroglih novcev s kvadratno odprtino na sredini, ki so predstavljali standardno obliko denarja vse do konca dinastije Qing. Danes obstoječi primerki so največkrat sestavljeni iz novcev dinastije Qing, včasih pa najdemo tudi take iz starejših novcev.

Amuleti in predmeti v obliki meča so bili pogost pripomoček pri religijskih daoističnih obredih zaklinjanja in obrambe pred demoni in zlimi duhovi že od dinastije Han (202 pr. n. št.–220) naprej.⁹ Pravzaprav so se v tem času na Kitajskem tudi sicer začeli pojavljati pravi

⁸ Tythacott, *The Lives of Chinese Objects*, 8–9.

⁹ Liuliang Yu in Hong Yu, *Chinese Coins: Money in History and Society* (San Francisco: Long River Press, 2004), 63.

numizmatični talismani in amuleti. Med tovrstnimi predmeti so bili priljubljeni taki, ki so posnemali obliko okroglih kovancev s kvadratno odprtino na sredini (takrat imenovanih po svoji teži, *wuzhu* 五銖, kar pomeni »pet *zhujev*«). Numizmatični talismani v obliki kovancev so bili pogosto okrašeni s podobo dveh prekrizanih mečev. Meči so v kitajski kulturi že od začetka uživali ugled predmetov z magično močjo, ki lahko lastnika obranijo pred zlimi duhovi in demoni.¹⁰ Po padcu dinastije Han in z razcvetom daoizma v obdobju Wei-Jin (265–420) so meči postali priljubljen pripomoček v daoističnem religijskem obredju. Za daoistične učence je bilo pomembno, da so znali kovati meče, ki so imeli magično moč izganjanja demonskih sil. Tao Hongjing (陶弘景) (451–536), ustanovitelj daoistične šole Shangqing 上清 iz časa dinastije Zahodni Jin (266–420), v »Zapisih o nožih in mečih« (*Daojian lu* 刀劍錄) trdi, da je pravi daoist, ki obvladuje magično moč meča, sposoben z njegovo pomočjo odvrniti vsakršne zle sile in zdraviti vse bolezni.¹¹ V času dinastij Sui (581–618) in Tang (618–907) so se za obredne namene začeli pojavljati meči, izdelani iz breskovega lesa, in sicer na podlagi prepričanja, da naj bi imel ta les sposobnost odvrčanja in nadzorovanja demonskih sil. Ta pomen si je pridobil na podlagi igre enakozvočnic – kitajska beseda za »breskev« (*tao* 桃) se izgovarja podobno kot kitajska beseda za »zbežati«, »uiti« (*tao* 逃). Ker naj bi meči zagotavljali zaščito pred zlimi uroki in silami, je njihova podoba kmalu postala priljubljena oblika amuletov in talismanov. Ti so zelo pogosto spominjali na novce iz dinastije Vzhodni Zhou (770–256 pr. n. š.), ki so bili največkrat replike uporabnih predmetov, kot so bile lopate in noži. Amuleti v obliki meča so bili takrat pogosto okrašeni s trakovi, največkrat rdečimi, saj naj bi ti še okrepili moč predmeta, na katerega so bili privezani).¹² Tako pravzaprav ni nenavadno, da je sčasoma prišlo do združitve simbolike meča in numizmatičnih amuletov in pojava mečev iz novcev ali *bixie jian*.

Kitajski meči iz novcev so navadno sestavljeni iz ene križajoče se železne palice ali dveh, ki tvorita osnovo, na katero so nanizani ali pravi

¹⁰ Lyce Jankowski, *Les amis des monnaies: La sociabilité savante des collectionneurs et numismates chinois de la fin des Qing* (Pariz: Editions Hémisphères, 2018), 254.

¹¹ *Ibid.*, 256.

¹² *Ibid.*, 254.

novci *tongbao* ali njihove replike. Ti so med seboj povezani s svileno vrstico ali trakom, največkrat rdeče barve, ki v kitajski tradiciji prinaša srečo in obilje. Najdemo tudi primerke, na katerih je nit oziroma trak, ki povezuje novce, rumene ali celo zlate barve, kar nakazuje cesarski prestiž in bogastvo. Običajno tak meč meri v dolžino okrog 0,6 metra, novci iz bakrove zlitine oziroma bronca pa so nato v dveh ali treh plasteh nanizani na obeh straneh osnove, tako da tvorijo rezilo in ročaj meča. Meči so večinoma sestavljeni iz okrog sto takih novcev. V skladu z vraževernim prepričanjem velja, da ima meč večjo zaščitno moč, če je popolnoma sestavljen iz novcev, kovanih v času vladavine istega cesarja.¹³ Poleg tega je bilo zaželeno, da so kovanci iz čim starejšega obdobja, kar še dodatno vpliva na njegovo učinkovitost. Večina danes ohranjenih mečev je sestavljena iz novcev *tongbao* iz obdobja vladavine cesarjev Kangxija in Qianlonga, čeprav sem in tja najdemo tudi take, ki vsebujejo starejše novce.¹⁴ Daleč najpogostejši so novci iz Qianlongovega časa (*Qianlong tongbao* 乾隆通寶), medtem ko za najmočnejše veljajo taki iz Kangxijeve dobe (*Kangxi tongbao* 康熙通寶).¹⁵ Kangxi je namreč vladal celih 60 let, kar je po tradicionalnem kitajskem koledarju izpolnjen cikel, zato so kovance *Kangxi tongbao* pozneje pogosto povezovali z dolgoživostjo (*shou* 壽), samo ime vladavine Kangxi pa poleg tega pomeni »zdravje« (*kang* 康) in »obilje« (*xi* 熙). Kangxijevo vladavino tako povezujejo z obdobjem vsesplošne blaginje in napredka, zaradi česar so novci *Kangxi tongbao* kot talismani daleč najbolj iskani. Že samo en tak novc ali vsaj njegova replika zato še danes velja za talisman, ki bo imetniku gotovo prinesel zdravje in srečo, morda celo dolgo življenje.

Skuškov in Turkov primerek sicer ne vsebujeta dragocenih novcev *Kangxi tongbao*, ampak novce iz vladavin, ki so sledile Kangxijevi. Meči iz novcev so bili na Kitajskem namreč priljubljeni ves čas dinastije Qing. Poleg uporabe v religijskih praksah so meče iz kovancev v tem času pogosto obešali na zidove v domovanju, navadno nad posteljo, nad okna in druga mesta, kjer so se najbolj bali prisotnosti zlih duhov in demo-

¹³ Yu in Yu, *Chinese Coins*, 66.

¹⁴ *Ibid.*, 67.

¹⁵ Mina Grčar, »Kovanci z luknjo na sredini: amuleti ali pravi denar?«, Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji, dostop 28. novembra 2022, <https://vazcollections.si/kovanci-z-luknjo-na-sredini-amuleti-ali-pravi-denar>.

nov. Verjeli so namreč, da si ti ne bodo drznili nadlegovati prebivalcev hiš, zaščitenih z enim ali celo več takimi meči. Meči iz novcev po svoji obliki nenazadnje na las spominjajo na meč, kakršnega v rokah vihti mitološki lik in daoistično božanstvo Zhong Kui (鍾馗), po kitajskem izročilu izganjalec demonov in varuh pred zlimi silami.¹⁶

Meči iz novcev so bili med običajnim kitajskim ljudstvom za obrambo pred »zlimi silami« v rabi še v poznem obdobju dinastije Qing in celo zgodnjem republikanskem obdobju. Hkrati pa so bili tedaj med različnimi kitajskimi izobrazenci, še bolj pa med tujci, ki so se tedaj mudili na Kitajskem ter sta jih pritegnili kitajska kultura in tradicija, cenjeni kot rariteta in dragocenost. Primerki, ki jih danes najdemo v zahodnih zbirkah in muzejih, so v evroameriški prostor večinoma prišli prav v tem obdobju. Najdemo jih v velikih zbirkah, s katerimi se ponajbolj muzeji in podobne institucije zlasti v nekdanjih kolonialnih središčih, kot so Britanski muzej (British Museum) v Londonu, Zbirka arheološkega laboratorija Univerze Durham (Durham University Archaeology Laboratory Collection), Škotski nacionalni muzej (National Museum of Scotland), Muzej znanosti (Science Museum) v Londonu, Nacionalni muzej ameriške zgodovine (National Museum of American History) in Muzej umetnosti v Filadelfiji (Philadelphia Museum of Art).¹⁷ Tudi slovenski prostor, ki z vidika zbirateljstva vzhodnoazijskih predmetov spada v evropsko periferijo, politično in ideološko bistveno drugačno od nekdanjih kolonialnih središč, se lahko pohvali z dvema primerkoma teh dragocenih predmetov.

Ivan Skušek ml.

Ivana Skuška ml. (1877–1947), izjemnega zbiratelja, entuziasta, vizionarja in sploh človeka širokega obzorja, štejemo za najpomembnejšega med zbiratelji vzhodnoazijskih predmetov v slovenskem prostoru. Medtem ko njegova obsežna in raznolika zbirka vsebuje skoraj vse tipe predmetov, ki jih navadno najdemo v vseh velikih zbirkah vzhodnoazijskih predmetov po svetu in se vsaj delno lahko zlahka

¹⁶ Crowther, »A Chinese Coin-Sword in Durham«.

¹⁷ *Ibid.*

primerja z zahodnoevropskimi zbirkami, nosi tudi pečat lokalne posebnosti, značilne za zbirateljstvo evropske periferije.¹⁸ Ivan Skušek se je leta 1913 kot častnik avstro-ogrsko mornarice, natančneje kot intendant, vkrcal na avstro-ogrsko križarko S. M. S. Kaiserin Elisabeth, ki je odplula proti Vzhodni Aziji. Ob izbruhu prve svetovne vojne in po japonski vojni napovedi Nemčiji in Avstriji se je križarka avgusta 1914 zasedla pred mestom Qingdao na polotoku Shandong. Posadka je dobila ukaz, da mora pomagati nemškim silam pri obrambi njihove koncesije pred japonskimi in angleškimi napadi. Po zmagi zaveznikov so Japonci zajeli tudi poraženo posadko Kaiserin Elisabeth in odpeljali ujetе vojake v japonska taborišča, nekatere mornarje in zlasti častnike pa so zajeli Kitajci in jih odpeljali v ujetništvo v Peking.¹⁹ Med zadnjimi je bil tudi Ivan Skušek.

V Peking je Skušek najverjetneje prispel ob koncu novembra 1918 in kljub konfinaciji ohranil svoj položaj glavnega intendanta, saj je bil v ujetništvu zadolžen za preskrbo drugih častnikov s hrano in drugimi nujnimi potrebščinami.²⁰ Zato mu je bila izdana dovolilnica, ki mu je omogočala prost izhod iz ujetniškega tabora in prosto gibanje po mestu. Ko se je sprehajal po ulicah Pekinga, so njegovo pozornost prav gotovo pritegnile številne majhne starinarnice, ki so po nizkih cenah prodajale različne kitajske predmete vseh vrst. Kje je dobil denar za nakup predmetov, delno osvetljujejo tudi pisma misijonarja Klugeja. Ta razkrivajo, da je imel Skušek pomembno delovno mestu v nizozemskem delu diplomatske četrti, kar mu je verjetno prineslo vsaj en del financ²¹ in mu je omogočilo, da je predmete začel kupovati, raziskovati in nato tudi vse bolj sistematično zbirati.²² V tem času je najverjetneje

¹⁸ Mina Grčar, »Ivan Skušek Jr. and His Collection of Chinese Coins«, *Asian Studies (Collecting East Asia in Slovenia)* 10/2 (2021): 48, <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.47-83>.

¹⁹ Bogdana Marinac, *Čez morje na nepoznani Daljni vzhod: potovanja pomorščakov avstrijske in avstro-ogrsko vojne mornarice v Vzhodno Azijo* (Piran: Pomorski muzej, 2017), 156.

²⁰ Ralf Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja: 350 let stikov s Kitajsko* (Ljubljana: Založba/*cf, 2012), 103.

²¹ Maurus Kluge, *Pisma Ivanu Skušku ml.*, Taiyuan, 1918–1919, prev. Niko Hudelja, neobjavljeni rokopisi; izvornike hrani Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja, 2020.

²² Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, 101–105.

spoznal tudi mlado Japonko Tsuneko Kondō Kawase (1893–1963) in se z njo poročil (slika 1).²³

Ob tem ko je živel in se gibal med višjimi sloji zahodnjakov v diplomatski četrti Pekinga, je Skušek spoznal številne zanimive ljudi različnih narodnosti ter se povezal z načitanimi in vplivnimi posamezniki. To mu je pozneje pomagalo, da je lahko dostopal do vseh večjih in dragocenejših predmetov in jih nakupil za svojo zbirko. Pri kupovanju v pekinških starinarnah in oblikovanju zbirke je Skuška med drugim gnala tudi želja, da bi v svoji domovini zgradil in ustanovil muzej kitajske kulture. Njegova vizija je bila približati kulturne, civilizacijske in tehnološke dosežke Kitajske slovenskim sorojakom in tako razbliniti večinoma negativne stereotipe o Kitajcih, kakršni so tedaj prevladovali v medijih.²⁴ Leta 1920, sedem let po tistem, ko je zapustil domači kraj, se je s Tsuneko ter njenima otrokoma iz prvega zakona z nemškim uradnikom, sinom Matthiasom (1912–1933) in hčerko Eriko (1914–1958), vrnil v Ljubljano.²⁵

Kmalu za njimi so v Ljubljano prispeli tudi zaboji kitajskih predmetov ter v manjši meri japonskih in celo korejskih. Vsebovali so ogromne količine dragocenih, redkih kitajskih starin in umetnin – slik, kipov, keramike in porcelana, predmetov iz laka, tekstila in oblačil, pokrival in obuval, glasbil, starih kitajskih novcev iz pravzaprav vseh obdobj kitajske zgodovine,²⁶ pahljač, njuhalnikov, pip za tobak in opij ter drugih predmetov za vsakdanjo rabo, večjih predmetov, kot je na primer pohištvo, velike keramične vrtnne sete in arhitekturne modele, kot tudi knjige, albume, fotografije in razglednice.²⁷ Večina predmetov izvira iz dinastije Qing, pri čemer naj bi nekateri celo izvirali iz Prepovedanega mesta

²³ *Ibid.*, 109–111.

²⁴ Nataša Vampelj Suhadolnik, »Zbirateljska kultura in vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji«, v *Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji*: Zbornik EARL, ur. Andrej Bekeš, Jana S. Rošker in Zlatko Šabič (Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete in Raziskovalno središče za Vzhodno Azijo, 2019), 115–116.

²⁵ Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, 109–111.

²⁶ *Summary of Mr. I. Skušek's Numismatic Collection Of Chinese Coins, to be Sold Eventually*. Ljubljana, 1946. Neobjavljen dokument; original hrani Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja.

²⁷ Nataša Vampelj Suhadolnik, »Ivan Skušek ml. kot zbiratelj kitajskega pohištva,« *Ars and Humanitas* (Ideologije in prakse zbiranja in razstavljanja) 14/2 (2020): 53, <https://doi.org/10.4312/ars.14.2.45-60>

Slika 1: Ivan Skušek in Tsuneko Kondō Kawase v Pekingu med letoma 1918 in 1920
(vir: Fotografski arhiv Slovenskega etnografskega muzeja, Ljubljana).

(*Zijin cheng* 紫禁城).²⁸ Vsekakor pa je njegova zbirka kot daleč največja in najcelovitejša zbirka vzhodnoazijskih predmetov v Sloveniji, saj obsega več kot 500 predmetov različnih tipov.

Njegov načrt gradnje in odprtja muzeja kitajske kulture zaradi finančnih ovir žal ni bil nikdar uresničen.²⁹ Namesto tega je Skušek večino predmetov hranil v družinskem stanovanju v Ljubljani, kjer je živel s Tsuneko in njenima otrokoma. Znano je, da je v njem gostil številne ugledne posameznike, med drugimi je po navdih k njim domov zahajal celo sam Jože Plečnik.³⁰ Skušek je zbirko zapustil državi, natančneje Narodnemu muzeju Slovenije, ki jo je pozneje predal Slovenskemu

²⁸ Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, 105, 113–115.

²⁹ Vampelj Suhadolnik, »Zbirateljska kultura,« 115–116.

³⁰ *Ibid.*, 115–116.

etnografskemu muzeju.³¹ Po Skuškovi smrti leta 1947 je zbirka še dolgo ostala v družinskem stanovanju, in sicer vse do smrti Tsuneko leta 1963.³² Po prihodu v Slovenski etnografski muzej v 60. letih prejšnjega stoletja je zbirko delno inventarizirala dr. Pavla Štrukelj (1921–2015), tedanja kustodinja za Azijo, Avstralijo in Oceanijo. Kljub temu zbirka ni bila nikdar temeljito raziskana, vse do leta 2018, ko se je začel izvajati projekt *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji*.³³

Franci Skušek, brat Ivana Skuška, v spominih piše, kaj vse mu je brat pripovedoval o svojem bivanju v Pekingu.³⁴ Njegovi zapiski omenjajo, da je brat Ivan hranil podroben seznam vseh predmetov v zbirki, vključno s cenami v kitajskih dolarjih, ki jih je odštel za posamezen predmet.³⁵ Leta 2020, natanko sto let po Skuškovi vrnitvi in prihodu zbirke v Ljubljano, pa je bilo popolnoma po naključju med različnimi pisnimi in fotografskimi materiali o Skušku odkritih več dokumentov.³⁶ Med njimi so bile štiri različice Skuškovega seznama predmetov. Čeprav ti ne navajajo cen predmetov, zgovorno naštevajo številne dragocene kose porcelana, svilenih oblačil, lantern, pohištva in drugih vizualno privlačnih artefaktov, ki sta jih zakonca Skušek pripeljala v Ljubljano. Novoodkrita dokumentacija je vsebovala tudi sezname Skuškove numizmatične zbirke, vendar na nobenem od teh ni naveden meč iz nov-

³¹ Nataša Vampelj Suhadolnik, »Between Ethnology and Cultural History: Where to Place East Asian Objects in Slovenian Museums?« *Asian Studies (Collecting East Asia in Slovenia)* 10, št. 2 (2021): 94–95, <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.85-116>.

³² Helena Motos, »Living Room Museum—Accommodating an Early 20th Century East Asian Collection in Lived Spaces.« *Asian Studies (Collecting East Asia in Slovenia)* 10, št. 2 (2021): 120–122, <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.119-140>.

³³ Projekt se je med letoma 2018 in 2021 izvajal na Oddelku za azijske študije Filozofske fakultete v Ljubljani s finančno podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Poleg Oddelka za azijske študije in Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani sta kot partnerski instituciji pri projektu sodelovala Znanstveno raziskovalno središče Koper (ZRS) in Slovenski etnografski muzej. Kot druge raziskovalne institucije so pri projektu sodelovali tudi Narodni muzej Slovenije, Pokrajinski muzej Celje in Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.

³⁴ Vampelj Suhadolnik, »Zbirateljska kultura,« 129–130.

³⁵ Franci Skušek, »Rokopisni zapiski Francija Skuška« (neobjavljen rokopis, n. d.). Izvirnik hrani knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja.

³⁶ Tina Berdajs, »Retracing the Footsteps: Analysis of Lists, Inventories, and Photographs of the Skušek Collection from 1917 to 1950«, *Asian Studies (Collecting East Asia in Slovenia)* 10, št. 2 (2021): 147–148, <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.141-166>.

cev. Kako torej lahko vemo, da je predmet res njegov? Na to namigujeta že obseg in sistematična narava Skuškov zbirke kitajskega denarja, ki obsega ne le primerke novcev iz vseh obdobj kitajske zgodovine, ampak tudi številne zanimivosti in raritete, kot so različni amuleti in drugi numizmatični predmeti. Skuška kot strastnega in nadvse natančnega zbiratelja kitajske numizmatike prikazujejo tudi pisma misijonarja Klugeja. Polega tega je bil v 60. letih prejšnjega stoletja meč tudi inventariziran kot Skuškov, in sicer ga v zbirki SEM najdemo pod inventarno številko 249 MG. Lahko bi sklepali, da so bili takrat še dostopni kakšni zapiski o tem, kako je posamezen Skuškov predmet prišel v last muzeja. Vemo namreč, da so ti v muzej prihajali po več različnih poteh in ne samo v sklopu njegove zbirke, ki jo je zapustil državi in s katero je sicer prišla večina predmetov.³⁷ Osnovo meča iz Skuškov zbirke (slike 2–6) tvori le ena železna palica, sam meč pa je sestavljen iz vsega skupaj 60 novcev *tongbao*, nanizanih v dveh plasteh vzdolž rezila ter v grozd na vrhu in dnu ročaja. Rezilo meča je sestavljeno iz 42 novcev, nanizanih v dveh plasteh, konec ročaja iz šestih novcev, kroglasti obesek, privezan na ročaj, pa iz 12 novcev. Število 60 najverjetneje ni naključje, saj v kitajski tradiciji ponazarja izpolnjen kozmični cikel. Večina izmed 60 novcev izvira iz časa vladavine cesarja Qianlonga (*Qianlong tongbao*), nekaj pa jih je tudi iz časa njegovega naslednika cesarja Jiaqinga (嘉慶, vl. 1796–1820) (*Jiaqing tongbao* 嘉慶通寶). Na manj vidnih mestih najdemo celo nekaj novcev *Daoguang tongbao* (道光通寶) iz časa vladavine cesarja Daoguanga (道光, vl. 1820–1850) in novcev *Guangxu tongbao* (光緒通寶) iz časa vladavine cesarja Guangxuja (光緒, vl. 1875–1908). Tako lahko sklepamo, da gre za meč mlajšega izvora, nastalega vsaj v času Guangxujeve vladavine ali celo pozneje – torej prav v času, ko je Skušek živel v Pekingu. Kljub temu spada meč med zelo umetelne primerke takega numizmatičnega talismana, priljubljenega v času dinastije Qing.

³⁷ *Ibid.*, 142–143, 161–162 in osebni pogovori z avtorico članka, članico projekta VAZ.

Slike 2–6: Kitajski meč iz novcev, ki naj bi pripadal Ivanu Skušku ml.
Foto: Blaž Verbič (vir: Slovenski etnografski muzej, Ljubljana).

Kaj je meč predstavljal Skušku – numizmatično rariteto, zanimivost iz religioznega življenja in običajev tradicionalne Kitajske ali oboje? Skuška je pri procesu zbiranja kitajskih starin nedvomno pritegnila tudi kitajska numizmatika, o čemer priča obsežna zbirka starih kitajskih novcev in drugih oblik denarja iz pravzaprav vseh obdobij kitajske zgodovine.³⁸ Da so Skuška posebej zanimali stari kitajski novci, razkriva tudi devet pisem poljskega misijonarja Klugeja, ki so se skrivala med dokumenti, ponovno najdenimi leta 2020. Klugeja nam predstavijo kot izjemnega poznavalca kitajske zgodovine in očitno dobrega Skuškovega znanca, ki je ob istem času služboval na Kitajskem. Več kot očitno je, da je Kluge ogromno vedel o kitajski numizmatiki, na podlagi svojega obsežnega poznavanja pa je Skušku pomagal urediti njegovo zbirko kitajskega denarja. Hkrati nam pisma dajejo vpogled v sistematično naravo Skuškovega zbiranja in načine, kako skrbno se je pozanimal o vsakem predmetu, preden ga je vključil v zbirko.³⁹ Čeprav nimamo Skuškovih pisem Klugeju, nam misijonarjeva pisma Skušku povedo dovolj o tem, kako strastno se je lotil zbiranja kitajskih novcev in drugih numizmatičnih predmetov. Tako bi lahko sklepali, da ga je meč pritegnil predvsem z numizmatičnega vidika, hkrati pa verjetno tudi kot zanimiv, redek in dragocen predmet, ki razkriva drobec življenja iz poznega obdobja tradicionalne Kitajske.

Pater Peter Baptist Turk

Pater Peter Baptist Turk se je rodil kot Martin Turk leta 1874 na Dolenjskem. Po gimnaziji je stopil v frančiškanski red in leta 1895 prejel svoje redovno ime, pod katerim ga poznamo danes – Peter Baptist (slika 7). Ko je Turk že končeval študij bogoslužja, se je pod vplivom Vincencija Carlasareja, po rodu Benečana in škofa na Kitajskem, ki je leta 1901 obiskal Ljubljano, navdušil za misijonarsko delo. Še istega leta je tudi sam odpotoval na Kitajsko.⁴⁰

³⁸ Prim. Grčar, »Ivan Skušek Jr.«

³⁹ Grčar, »Ivan Skušek Jr.,« 57.

⁴⁰ Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, 55–56.

Slika 7: Pater Peter Baptist Turk – Dun Shenfu, okrog leta 1900
(vir: knjižnica Teološke fakultete v Ljubljani.)

Odplul je iz Genove in se po mesecu dni plovbe v začetku leta 1902 končno izkrcal na Kitajskem. Dodeljen je bil vikariatu Vzhodni Hubei, ki so ga upravljali frančiškani v mestih Wuchang in Hankou (današnji Wuhan) v provinci Hubei ob Dolgi reki. Tamkajšnja škofija je bila ustanovljena leta 1870, znotraj vikariata v Hankouju pa je živel 2.200.000 ljudi, od tega 27.000 katoličanov.⁴¹ V škofovski palači se je Turk intenzivno pripravljaj na svoj novi poklic misijonarja in se vneto učil kitajsko, kar je bil seveda prvi pogoj za opravljanje misijonarskega dela na Kitajskem.

⁴¹ *Ibid.*, 57.

Slike 8–12: Kitajski meč iz novcev, ki naj bi pripadal patru Petru Baptistu Turku.
Foto: Blaž Verbič (vir: Slovenski etnografski muzej, Ljubljana).

V letih, ki so sledila, je več let opravljal službo dekana ter v majhnem semenišču v Hankouju poučeval latinščino in matematiko. V tem času si je tudi pridobil svoj kitajski misijonarski naziv – Dun Shenfu (頓神父), kar pomeni »duhovni oče Turk« (slika 7). Med letoma 1906 in 1909 je v domačem tisku objavil serijo člankov z naslovom »S Kitajskega«, ki so še posebej zanimivi z etnološkega in zgodovinskega vidika. V njih je pisal o kitajskih običajih in šegah, vezanih na letne čase, o verovanju in vraževerskih praksah, o poljedelstvu in obrteh, navadah, kot je bilo kajenje opija, o svojem srečanju z mandarinom, o posameznih zgodovinskih dogodkih, ki jim je bil priča, in številnih drugih posebnostih tedanje kitajske družbe.⁴²

S prvo svetovno vojno na evropskih tleh so bile bolj ali manj pretrgane vezi s slovenskimi misijonarji na Kitajskem. Prvo Turkovo sporočilo po vojni je prišlo v domovino šele leta 1921, njegova pisma s Kitajske pa so izhajala v različnih verskih publikacijah še v dvajsetih, tridesetih in štiridesetih let 20. stoletja. Na Kitajskem je Turk deloval kar 42 let. V tem dolgem obdobju je ustanovil in zgradil številne šole, cerkve, kapelice in lekarno. Tako ni nenavadno, da se je že v času svojega življenja proslavil kot eden najbolj znanih slovenskih misijonarjev. Umrl je v Hankouju leta 1944. Danes je pomemben tudi zaradi zbirke zanimivih predmetov, ki jih je med letoma 1912 in 1913 poslal v Kranjski deželni muzej Rudolphinum, danes pa jih hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.⁴³

Njegovi predmeti so predvsem religijske narave, kar ga loči od Skuška, ki se je zbiranja lotil celostno in sistematično. Turk je zbiral predmete bolj na podlagi tega, na kar je naletel in kar se mu je zdelo zanimivo, ne pa sistematičnega posvetovanja s strokovnjaki za starine. Njegova zbirka obsega več kipcev budističnih božanstev, mečev, vezenin, številne stare kitajske kovance in kitajski obredni papirnati denar ter seveda meč iz novcev, ki ga najdemo pod inventarno številko 423 MG.

Meč iz Turkove zbirke (slike 8–12) je sestavljen iz kar 177 novcev, precej večjega števila kot Skuškov primerek. Ročaj meča sestavlja 62

⁴² V članku iz leta 1908 na primer najdemo zanimiv opis okoliščin ob smrti cesarja Guangxuja (光緒, vl. 1875–1908) in cesarice vdove Cixi (慈禧, 1835–1908) (Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, 57–59).

⁴³ Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, 61.

novcev, rezilo 78 novcev, vrstico, pritrjeno na ročaj, 29, obesek na koncu te pa še osem novcev. Podobno kot pri Skuškovem meču gre spet večinoma za novce *Qianlong tongbao*, vmes pa vendarle opazimo še dva primerka *Jiaqing tongbao* in celo dva novca *Daoguang tongbao*. To potrjuje, da je meč najverjetneje nastal šele sredi oziroma v drugi polovici 19. stoletja, ali v času Daoguangove vladavine ali v letih, ki so ji sledila. Lahko bi sklepali, da je Turkov meč nekoliko starejši od Skuškovega, od običajnih mečev, ki jih v povprečju sestavlja do 100 novcev, pa ga ločita tudi njegova velikost in teža. S 177 novci spada med večje in dragocenejše primerke, ki jih najdemo v muzejih oziroma zbirkah v evroameriškem prostoru.

Kaj je patru pomenil meč iz novcev? Glede na naravo njegovega poslanstva na Kitajskem in njegove zbirke bi lahko sklepali, da ga je videl kot predmet, ki se uporablja predvsem v religijskih in vraževskih praksah. Hkrati v njegovi zbirki najdemo tudi kar nekaj kovancev iz dinastij Ming (1368–1644) in Qing, kar kaže na to, da mu tudi kitajska numizmatika ni bila tuja. Njegovo zbiranje po vsej verjetnosti ni bilo tako sistematično kot Skuškovo – bolj se zdi, da je zbiral vse, kar se mu je zdelo zanimivo. Zato bi tudi zanj lahko rekli, da je na meč gledal predvsem kot na zanimivost iz sveta tradicionalne Kitajske, pri čemer je bila zanj najverjetneje najpomembnejša religijska konotacija predmeta.

Meč iz novcev – numizmatični ali religijski predmet?

V primeru kitajskih mečev iz novcev, vključno s Skuškovim in Turkovim primerkom, smo vsekakor priča spremenjeni identiteti in vlogi predmeta ter tudi arbitrarni kategorizaciji oziroma določanju njihove tipologije in vsiljevanju identitete s strani muzejskih institucij, o kakršnih piše Tythacott.⁴⁴ Kako bi lahko opredelili »meče za odganjanje zla« – kot numizmatične ali religijske predmete? Kot pravi Tythacott,⁴⁵ so tovrstne oznake nekaj popolnoma arbitrarnega, plod evropske razsvetljenske težnje po klasificiranju vsega obstoječega pod posamezna področja znanja. Toda tudi ta klasifikacija nam vseeno lahko veliko pove o tem,

⁴⁴ Tythacott, *The Lives of Chinese Objects*, 10.

⁴⁵ *Ibid.*

kako se je spremenila vloga teh predmetov v sekundarnem okolju in kako so jih razumeli evropski zbiratelji. Muzeji kot institucije namreč ne prikazujejo splošnih resnic, namesto tega ovekovečajo reprezentacije družb, iz katerih izhajajo in znotraj katerih obstajajo. Gre bolj za sredstva rekontekstualizacije in »izraze ideologij«. Niso neki nevtralen okvir, skozi katerega lahko gledamo na predmete, in niso institucije, ki bi pasivno predstavljale predmete občinstvu, ampak ideološko še kako aktivna okolja, ki tvorijo prostore, znotraj katerih so posamezni predmeti interpretirani. So mesta kulturne produkcije, kraji, na katerih je znanje artikulirano in vizualno mapirano.⁴⁶ Njihova naloga je kodificirati znanje, organizirati materialno kulturo in jo umestiti v natančno določene taksonomije – še isti trenutek, ko predmet pride v muzejsko institucijo, mu je takoj dodeljena kategorija. Inventarne številke in knjige, katalogi in oznake muzejem pomagajo razvrščati, locirati in ločevati predmete v skupine, s čimer pa jim hkrati umetno vsilijo neki red in pomen. Navadno se na take kategorizacije gleda kot na nevtralne dejavnosti, ki jih utemeljuje znanost. Prav ta domnevna objektivnost klasifikacijskih režimov jih dela tako močne in neizpodbitne. Ko so predmeti enkrat označeni in klasificirani, še posebej v ustanovi, ki nosi tolikšno avtoriteto kot muzej, je material potisnjen in trdno zasidran v tipologije, ki jih je pogosto težko izzvati ali celo izpodbijati. Oznake, ki jih pridobijo predmeti, tako neizogibno nosijo ideološka sporočila, ki odsevajo institucionalizirano znanje svojega časa.⁴⁷

In kako je v primeru kitajskih »mečev, ki odženejo zlo«? Kako jih kategorizirajo evroameriški muzeji, ki hranijo posamezne primerke? In kako sta kategorizirana Skuškov in Turkov meč pri nas oziroma kaj sta pomenila obema zbirateljema? Britanski muzej v Londonu hrani dva primerka – enega, sestavljenega iz novcev *Kangxi tongbao*, in drugega iz novcev *Qianlong tongbao*. Uvrščena sta pod »Oddelek za denar in medalje« (*Department of Coins and Medals*), torej sta interpretirana kot numizmatična predmeta. Arheološki laboratorij Univerze Durham primerke meča, ki ga hrani, umešča v dve kategoriji – med orožje in

⁴⁶ *Ibid.*, 10–14.

⁴⁷ *Ibid.*, 13.

numizmatiko.⁴⁸ Škotski nacionalni muzej svoj meč iz novcev uvršča pod zbirko svetovnih kultur (*World Cultures*), znotraj te pa so predmetu dodeljene še kar tri podkategorije, in sicer je klasificiran kot orožje, religijski in numizmatičen predmet. Muzej znanosti v Londonu svoj primerek meča povezuje z azijsko medicino, natančneje pa ga klasificira kot ceremonialno oziroma obredno orožje – z drugimi besedami bi lahko rekli, da ga klasificira pod oznako religijskih in vraževerskih praks tradicionalne Kitajske. Nacionalni muzej ameriške zgodovine meč, ki ga hrani, umešča v širšo, splošno kategorijo numizmatike oziroma v zbirko »Delo in proizvodnja: nacionalna numizmatična zbirka« (*Work and Industry: National Numismatic Collection*), Muzej umetnosti v Filadelfiji pa pod kategorijo »Orožja in vojaške opreme« (*Arms and Armor*). Lahko bi rekli, da jih samo zaradi oblike še ne moremo uvrščati pod vojaško opremo, saj nima nobene funkcije, značilne za orožje. Vsekakor pa so ti predmeti povezani s ceremonialnimi oziroma religijskimi in vraževerskimi praksami na eni strani in numizmatiko na drugi. Pri tem se vzpostavi vprašanje nujnosti tovrstne klasifikacije, predvsem pa inherentne povezanosti obeh praks. V kitajski tradiciji ima numizmatika oziroma raziskovanje in proučevanje starih novcev prav posebno mesto in je neločljivo povezano z religijskimi in vraževerskimi običaji ter praksami *fengshui*. Morda je predmet prav zato pritegnil tako Skuška, zbiratelja, ki je med drugim sistematično uredil obsežno numizmatično zbirko kitajskega denarja, kot tudi Turka, misijonarja, ki se je posvečal predvsem religiji in običajem. Oba sta v času svojega bivanja na Kitajskem najbrž spoznala pomen predmeta, v katerem sta združena religijska konotacija in numizmatična vrednost.

Kitajska se ponaša z dolgo tradicijo povezovanja denarja z religijo oziroma vraževerjem. Že najzgodnejše oblike bronastega denarja so imele večji pomen kot le plačilno sredstvo. V Obdobju pomladi in jeseni (*Chunqiu shidai* 春秋時代) (771–476 pr. n. š.) in zlasti v Obdobju vojskujočih se držav (*Zhanguo shidai* 戰國時代) (475–221 pr. n. š.) se je denar pojavljal v številnih oblikah, najpogosteje kar v podobi miniaturnih replik vsakdanjih predmetov, kot so lopate, noži, zvonci in druga

⁴⁸ Crowther, »A Chinese Coin-Sword in Durham«.

glasbila, ključi, oblačila ter druge vrste orožja in orodja.⁴⁹ Šlo je v glavnem za replike vsakdanjih predmetov, značilnih za tedanjo agrarno družbo, ki so imele ob tem tudi določeno obredno konotacijo.⁵⁰ Ta se je še okrepila z nekoliko poznejšimi okroglimi novci z luknjo na sredini, ki so postali plačilni standard po združitvi kitajskega ozemlja v enotno cesarstvo pod vladavino dinastije Qin (221–206 pr. n. št.).⁵¹ Okroglo obliko denarja s kvadratno luknjo na sredini je prevzela tudi dinastija Han (206 pr. n. št.–220), ki je sledila. V tem času je podoba novca pridobila celo kozmološki in ideološki pomen, saj naj bi okrogla oblika nakazovala okroglo nebo (*tian* 天), ki dominira kvadratni zemlji (*tu* 土).⁵² Prvi cesar dinastije Tang, Gaozu (高祖, vl. 618–626) je na podlagi tovrstne oblike uvedel tako imenovane novce *tongbao*, kar bi dobesedno lahko prevedli kot »denar v obtoku«. ⁵³ Ta oblika novcev z napisom v štirih pismenkah, razporejenih okrog kvadratne odprtine na sredini, se je nato obdržala vse do konca zadnje dinastije Qing.⁵⁴ Zlasti v tem času so ti popolnoma običajni novci, ki so bili glavno plačilno sredstvo, postali priljubljeni tudi kot predmeti za srečo. Kovanci, ki se danes uporabljajo predvsem kot spominki ali talismani za srečo, so tako v resnici pravi

⁴⁹ Med različnimi tipi kovancev sta prevladovali obliki, ki sta bili daleč najširše zastopani in tudi najdlje v obtoku. To so bili kovanci v obliki lopate (*bubi* 布幣 ali *buqian* 布錢) in kovanci v obliki noža (*daobi* 刀幣 ali *daoqian* 刀錢).

⁵⁰ Mitja Saje, *Starodavna Kitajska: zgodovina Kitajske od najstarejših časov do dinastije Qin* (Ljubljana: Oddelek za azijske in afriške študije Filozofske fakultete, 2002), 108–109.

⁵¹ David Hartill, *Cast Chinese Coins: A Historical Catalogue* (London: New Generation Publishing, 2017 [2005]), 82–110. Prvi kitajski cesar Qinshi (秦始皇, vl. 221–206 pr. n. št.) je na ozemlju pod svojo oblastjo odredil poenotenje mer, pisave in seveda tudi denarja.

⁵² Nataša Vampelj Suhadolnik, *V svetu nesmrtnih bitij: grobna umetnost dinastije Han in njena kozmološka zasnova* (Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017), 96–97. Hkrati je imela oblika kovancev tudi praktično plat, saj je bilo mogoče večje število novcev manjše vrednosti nanizati na nit in jih tako povezati skupaj.

⁵³ *Tong* (寶) namreč pomeni »krožiti«, »biti splošen« ali »univerzalen«, *bao* (寶) pa »bogastvo«, »denar«.

⁵⁴ Qin Cao, »An Introduction and Identification Guide to Chinese Qing Dynasty Coins.« *Money and Medals Network* (2014), 15, <http://www.moneyandmedals.org.uk>. Pri tem je bil napis sestavljen iz dveh pismenk, ki se bereta od zgoraj navzdol in označujeta ime cesarske vladavine (*nianhao* 年號), v času katere je bil novce kovan, ter pismenk *tong* (寶) in *bao* (寶), ki si sledita horizontalno od desne proti levi. Celoten napis tako dobesedno pomeni »denar v obtoku v času tega ali onega cesarja« (Cao, »An Introduction and Identification Guide to Chinese Qing Dynasty Coins«).

kovanci *tongbao* iz časov cesarske Kitajske, zlasti iz obdobja dinastije Qing, ali njihovi posnetki.

Tudi sicer se kitajska tradicija lahko pohvali z zelo bogato kulturo amuletov in religijskih predmetov v obliki novcev in drugega denarja. Za vrsto numizmatičnih amuletov v obliki okroglih dekorativnih novcev pozna prav posebno ime, to so novci oziroma denar *yansheng* (*yansheng qian* 厭勝錢), kar dobesedno pomeni »poln zmage«. Ti so se prvič pojavili v času dinastije Han kot predmeti, prek katerih naj bi se dalo sporazumevati z mrtvimi, prositi za izpolnitev želja, odganjati zle duhove, vedeževati ali jih uporabljati kot preproste talismane za srečo.⁵⁵ Med numizmatičnimi amuleti velja omeniti tudi tempeljske novce, ki naj bi ščitili svojega lastnika, in sicer daoistične (*daojaopin yasheng qian* 道教品壓生錢) z daoističnimi napisi in podobami, budistične (*fojiaopin yasheng qian* 佛教品壓生錢), večinoma okrašene s simboli mahajanskega budizma ter pogosto opremljene s kitajskimi napisi in napisi v sanskrtu. Nenazadnje so se tudi poznejši meči iz novcev največkrat uporabljali v religijskem, predvsem daoističnem obredju. Kitajski numizmatični amuleti so se med stoletji razvili v številnih oblikah in velikostih – poleg okroglih, okrasnih novcev so se pojavili tudi taki, ki so bili okrašeni z umetelnimi vzorci in napisi, ter taki v obliki buče, lopate, mečev in drugih predmetov.⁵⁶ Zelo pogosto vsebujejo skrite simbole in besedne igre, priljubljene v kitajski tradiciji. V času dinastij Ming in Qing je cesarski dvor ob praznikih in priložnostih, kot je bil na primer cesarjev rojstni dan, izdajal posebne novce.⁵⁷ Zlasti v času dinastije Qing so bili priljubljeni tako imenovani palačni novci, replike dejanskih novcev v obtoku, ki pa so jih večinoma ulivali le v začetku posamezne vladavine. V času kitajskega novega leta so jih podarjali ljudem, ki so službovali na cesarskem dvoru, na primer stražarjem, evnuhom in visokim uradnikom, ali pa so te posebne novce obešali na lanterne.⁵⁸

Navadni novci v obtoku so se medtem prav tako uporabljali pri vedeževanju in celo v tradicionalni kitajski medicini, saj naj bi posedovali

⁵⁵ Yu in Yu, *Chinese Coins*, 36–59.

⁵⁶ *Ibid.*, 62–65.

⁵⁷ Jankowski, *Les amis des monnaies*, 266.

⁵⁸ David Hartill, *Qing Cash* (London: Royal Numismatic Society, 2003), 72.

»zdravilno moč«. ⁵⁹ Še posebno moč naj bi imeli v vraževerskih praksah tako imenovani »novci petih cesarjev« (*wudi qian* 五帝錢), kar se nanaša na novce, izdane v času vladavin prvih petih cesarjev dinastije Qing – Shunzhija (順治, vl. 1644–1661), Kangxija, Yongzhenga (雍正, vl. 1722–1735), Qianlonga in Jiaqinga. V času teh petih vladavin je v cesarstvu vladalo blagostanje, zato se je razvilo ljudsko prepričanje, da naj bi ti novci lastniku zagotavljali blagostanje in zaščito pred zlimi duhovi. ⁶⁰ K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da že imena vladavin nakazujejo na bogastvo, obilje, srečo in blagostanje. *Shunzhi* bi lahko prevajali kot »nemoteno vladanje«, *Kangxi* kot »zdravje in blaginja«, *Yongzheng* kot »harmonija in pravičnost«. Prva pismenka *qian* (乾) iz imena vladavine *Qianlong* zveni podobno kot *qian* (錢), ki pomeni »denar«, *Jiaqing* pa bi lahko prevajali kot »dober, izboren« in »praznovanje«. Omenjene vrste novcev so daleč najpogosteje oziroma številčno najbolj zastopane v kitajskih numizmatičnih zbirkah, vključno s Skuškovovo zbirko kitajskega denarja. Tudi meči v zbirkah in muzejih evroameriškega prostora, vključno s Skuškovim in Turkovim primerkom, so navadno sestavljeni prav iz teh petih vrst novcev *tongbao*.

Med preprostim kitajskim ljudstvom je bil svet denarja neločljivo povezan z vražami in preprostimi religijskimi praksami. Kitajski učenjaki pa so medtem že zelo zgodaj začeli zbirati in proučevati kitajski denar, tako prave novce kot tudi amulete, ter njegovo vlogo ne le v monetarnem smislu, ampak tudi v svetu ljudskih religijskih in vraževerskih običajev. ⁶¹ Tako lahko na Kitajskem že zelo zgodaj govorimo tudi o numizmatiki kot vedi, kar niti ni presenetljivo glede na dolgo in pestro zgodovino kitajskega denarja, ki obsega dobrih 3000 let. Prvi znani katalog kitajskih novcev *Quanzhi* (泉志) je delo avtorja Hong Zuna (洪遵, 1120–1174), izdano v začetku 12. stoletja, ⁶² še posebej pa se je kitajska numizmatika razcvetela v 19. stoletju, ko so si učenjaki navdušeno izmenjevali znanje in primerke iz svojih zbirk ter ga v tem času začeli tudi deliti z evropskimi obiskovalci in navdušenci nad kitajsko

⁵⁹ Jankowski, *Les amis des monnaies*, 256.

⁶⁰ Jankowski, *Les amis des monnaies*, 294.

⁶¹ Yu in Yu, *Chinese Coins*, 55.

⁶² Helen Wang, »A Short History of Chinese Numismatics in European Languages«, *Early China* 35/36 (2012): 417, <https://www.jstor.org/stable/24392412>.

kulturo.⁶³ Proučevanje starih kitajskih novcev se je še naprej razvijalo in cvetelo v zgodnjem 20. stoletju, v času, ko sta se na Kitajskem mudila oba, Skušek in Turk.⁶⁴

Najzgodnejši evropski zapis o kitajskem denarju je slavni opis papiirnatega denarja, ki ga je zapustil Marco Polo (c. 1254–1324) in ki služi kot dokaz, da je ta v tistem času dejansko potoval na Kitajsko.⁶⁵ Od začetka 18. stoletja naprej, ko so se vzpostavljali intenzivnejši kulturni in trgovski stiki med Vhodno Azijo in Evropo, so se s proučevanjem starega kitajskega denarja ukvarjali najrazličnejši posamezniki z nadvse različnimi interesi – trgovci, ponarejevalci, akademiki, misijonarji in drugi. Še v 18. in 19. stoletju so ljudje, ki so proučevali stare kitajske novce, prihajali z različnih področij – bili so prvi sinologi, misijonarji, trgovci, zdravniki, kirurgi, botaniki, uradniki, bankirji, vojaki, raziskovalci, aristokrati, ki so se z numizmatiko ukvarjali ljubiteljsko, in številni drugi posamezniki. Z razvojem numizmatike kot področja znanstvenega raziskovanja in ustanovitvijo profesionalnih numizmatičnih društev se je za stare kitajske novce začelo zanimati vse več ljudi, ki so jih zbirali in raziskovali iz popolnoma učenjaškega vidika. Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja je v Evropo prispelo ogromno materiala v obliki obsežnih kitajskih numizmatičnih zbirk.⁶⁶ Veliko redkejši od zbirk novcev in drugih oblik denarja ter numizmatičnih amuletov so primerki mečev iz novcev, kot sta Skuškov in Turkov. O njih tudi ni veliko zapisanega, medtem ko so bili novci pogosto predmet dokaj obsežnih razprav. Morda gre pri tem za evropsko razsvetljensko težnjo po klasifikaciji in vzpostavljanju strogo določenih tipologij predmetov. Skuškov in Turkov primerek mečev že zaradi zbirateljev, ki sta izšla iz evropske periferije, morda nekoliko izstopata

⁶³ Jankowski, *Les amis des monnaies*, 119–149.

⁶⁴ Wang, »A Short History,« 417–418. Celo veliki literarni modernist Lu Xun (魯迅) (1881–1936) se je v času, ko je služboval pri Ministrstvu za izobraževanje in sodeloval pri obnovi Cesarske knjižnice (*Jingshi tushuguan* 京師圖書館) in načrtih za Muzej zgodovine (*Lishi bowuguan* 歷史博物館), precej ukvarjal s starimi kitajskimi novci, jih kupoval v starinarnah, raziskoval numizmatična dela, in kot razkriva njegov rokopis iz leta 1913, celo nameraval razširiti Hong Zunov (洪遵) (1120–1174) *Quanzhi* (泉志) oziroma ga dopolniti z zgodovino kitajskega denarja od 12. in vse do konca 19. stoletja (Wang, »A Short History,« 417–418).

⁶⁵ Wang, »A Short History,« 398–399.

⁶⁶ *Ibid.*, 399–415.

iz dominantnih diskurzov, značilnih za zbirateljske in muzejske prakse v nekdanjih kolonialnih središčih, ki oblikujejo tipologije vzhodnoazijskih predmetov v zahodnoevropskem muzejskem prostoru. Kljub temu pa njuna klasifikacija oziroma težave, na katere naletimo pri njuni kategorizaciji, znova pokažejo na pomensko večplastnost predmetov in načine, kako se spremeni njihova identiteta, ko vstopijo v sekundarno okolje. Meči iz novcev so vsekakor nadvse posebni predmeti, ki jih ni tako lahko kategorizirati kot strogo numizmatične ali striktno religijske predmete. Namesto tega bi jih lahko uvrščali v več kategorij, gotovo pa vsaj v dve glavni. Brez dvoma segajo na področje kitajske numizmatike, ki pa ga tudi daleč presega. Nenazadnje imajo znotraj kitajske tradicije stari kitajski novci že sami po sebi religijski podton, vendar so bili v evroameriškem prostoru bolj ali manj umetno potisnjeni v ozke okvire numizmatike, ki se z njimi ukvarja predvsem z vidika njihove zgodovine in monetarne vloge. Meči iz novcev, ki »odganjajo zlo«, pa omejitve tovrstne kategorizacije presega še toliko bolj, saj segajo na področje ljudskih običajev in religije.

Zaključek

Kitajski meči iz novcev predstavljajo nadvse zanimiv in edinstven drobec kitajske tradicije, ki je v evropskem prostoru našel mesto v posameznih zbirkah vzhodnoazijskih predmetov. Kot numizmatični amuleti ali talismani so bili v svetu pozne tradicionalne Kitajske predvsem religijski oziroma vraževski predmet, v svetu porajajoče se moderne Kitajske in evropskih zbirateljev pa tudi numizmatična redkost in dragocena zbirateljska posebnost. Slovenski etnografski muzej v Ljubljani se lahko pohvali s kar dvema primerkoma teh edinstvenih dragotin – eden naj bi pripadal Ivanu Skušku ml., drugi pa patru Petru Baptistu Turku. Sodobnika in rojaka sta se ob približno istem času mudila na Kitajskem, vendar iz popolnoma drugačnih razlogov – eden kot mornariški častnik, ki se je v času bivanja na Kitajskem prelevil v strastnega zbiratelja kitajskih starin in poznavalca kitajske kulture, drugi kot misijonar, ki je življenje posvetil izobraževanju lokalnega prebivalstva, ustanavljanju versko obarvanih šol ter nenazadnje opazovanju in raziskovanju tedanjih kitajskih običajev in življenja preprostega kitajskega

ljudstva. Pa vendar je pozornost obeh pritegnil tako edinstven, dragocen predmet, kot je meč iz novcev.

Nasploh je bil na Kitajskem denar že od najzgodnejših obdobj tesno povezan z ljudskimi religijskimi in vraževerskimi praksami. Zato je v sklopu evropske razsvetljenske težnje po muzejski kategorizaciji predmetov kitajske numizmatične amulete, kot so tudi »meči za odganjanje zla«, zelo težko umestiti v kategorije, ki bi zajele njihovo pomensko večplastnost. Za nekatere je meč iz novcev samo numizmatičen, za druge predvsem religijski predmet. Spet tretji ga uvrščajo pod obredno orožje, nekateri pa kar pod vse naštete oznake. Kako pa so te predmete razumeli posamezni evropski zbiratelji – pri nas torej Skušek in Turk? Kakšna vloga jim je bila na podlagi tega dodeljena v njihovem sekundarnem okolju? Z veliko verjetnostjo bi lahko trdili, da sta kot navdušena opazovalca in raziskovalca tedanje kitajske kulture in družbe oba razumela pomen predmeta, ki je bil zanj brez dvoma velika zanimivost iz sveta tradicionalne Kitajske. V obdobju pozne dinastije Qing in zgodnjem republikanskem obdobju so bili meči iz novcev na Kitajskem še vedno v rabi kot talismani in predmeti z magično močjo, hkrati pa so že veljali za dragocene zbirateljske predmete. Glede na Skušekovo strast do zbiranja starih kitajskih novcev in njegov sistematični pristop k oblikovanju obsežne kitajske numizmatične zbirke bi lahko sklepali, da je bil zanj meč predvsem numizmatičen predmet z religijskimi in vraževerskimi podtoni. Turk, ki se je osredinjal predvsem na religijske in vraževerske vidike svoje zbirke, pa je na meč morda gledal predvsem kot na predmet z močno religijsko vlogo, čeprav se je brez dvoma zavedal tudi njegove numizmatične vrednosti. Tako bi lahko rekli, da sta kitajska meča iz novcev nekako ohranila svoj pomen tudi v sekundarnem okolju, v katerem pa se prav zaradi svoje posebnosti še vedno vztrajno izmikata klasifikaciji oziroma ožji kategorizaciji v okviru muzejske stroke.

Zahvala

Pričujoči prispevek je nastal v okviru projekta *Osiroteli predmeti: obravnava vzhodnoazijskih predmetov izven organiziranih zbirateljskih praks v slovenskem prostoru* (2021–2024) (št. J6-3133), ki ga iz dr-

žavnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

B i b l i o g r a f i j a

Berdajs, Tina. »Retracing the Footsteps: Analysis of Lists, Inventories, and Photographs of the Skušek Collection from 1917 to 1950.« *Asian Studies (Collecting East Asia in Slovenia)* 10, no. 2 (2021): 141–166. <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.141-166>.

Cao, Qin. »An Introduction and Identification Guide to Chinese Qing Dynasty Coins.« *Money and Medals Network*, 2014. Dostop 31. oktobra 2019. <http://www.moneyandmedals.org.uk>.

Crowther, Anna N. »A Chinese Coin-Sword in Durham.« *Chinese Money Matters* (British Museum), 2021. Dostop 20. avgusta 2022. <https://chinesemoney-matters.wordpress.com/2021/03/01/80-a-chinese-coin-sword-in-durham/>.

Čeplak Mencin, Ralf. *V deželi nebesnega zmaja: 350 let stikov s Kitajsko*. Ljubljana: Založba/*cf, 2012.

Grčar, Mina. »Ivan Skušek Jr. and His Collection of Chinese Coins.« *Asian Studies (Collecting East Asia in Slovenia)* 10, no. 2 (2021): 47–83. <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.47-83>.

Grčar, Mina. »Kovanci z luknjo na sredini: amuleti ali pravi denar?« *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji*, 2021. Dostop 28. novembra 2022. <https://vazcollections.si/kovanci-z-luknjo-na-sredini-amuleti-ali-pravi-denar/>.

Hartill, David. *Qing Cash*. London: Royal Numismatic Society, 2003.

Hartill, David. *Cast Chinese Coins: A Historical Catalogue*. London: New Generation Publishing, 2017 [2005].

Jankowski, Lyce. *Les amis des monnaies. La sociabilité savante des collectionneurs et numismates chinois de la fin des Qing*. Pariz: Editions Hémissphères, 2018.

Kluge, Maurus. *Pisma Ivanu Skušku ml.* Taiyuan, 1918–1919. Prevedel Niko Hudelja, 2020. Neobjavljeni rokopisi; izvornike hrani Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja.

Kopytoff, Igor. »The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process.« V: *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, urednik Arjun Appadurai, 64–92. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

Marinac, Bogdana. *Čez morje na nepoznani Daljni vzhod: potovanja pomorščakov avstrijske in avstro-ogrske vojne mornarice v Vzhodno Azijo*. Piran: Pomorski muzej, 2017.

Motoh, Helena. »Living Room Museum—Accommodating an Early 20th Century East Asian Collection in Lived Spaces.« *Asian Studies (Collecting East*

Asia in Slovenia) 10, no. 2 (2021): 119–140. <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.119-140>.

Saje, Mitja. *Starodavna Kitajska: zgodovina Kitajske od najstarejših časov do dinastije Qin*. Ljubljana: Oddelek za azijske in afriške študije Filozofske fakultete, 2002.

Skušek, Franci. *Rokopisni zapiski Francija Skuška*. Ljubljana, n. d. Neobjavljen rokopis; izvirnik hrani Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja.

Summary of Mr. I. Skušek's Numismatic Collection Of Chinese Coins, to be Sold Eventually. Ljubljana, 1946. Neobjavljen dokument; izvirnik hrani Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja.

Tythacott, Louise. *The Lives of Chinese Objects: Buddhism, Imperialism and Display*. New York, Oxford: Berghahn Books, 2011.

Vampelj Suhadolnik, Nataša. *V svetu nesmrtnih bitij: grobna umetnost dinastije Han in njena kozmološka zasnova*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017.

Vampelj Suhadolnik, Nataša. »Zbirateljska kultura in vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji [Collecting Culture and East Asian Collections in Slovenia].« *V: Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji: Zbornik EARL*, uredniki Andrej Bekeš, Jana S. Rošker in Zlatko Šabič, 93–137. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete in Raziskovalno središče za Vzhodno Azijo, 2019.

Vampelj Suhadolnik, Nataša. 2020. »Ivan Skušek ml. kot zbiratelj kitajskega pohištva.« *Ars and Humanitas (Ideologije in prakse zbiranja in razstavljanja)* 14, št. 2 (2020): 45–60. <https://doi.org/10.4312/ars.14.2.45-60>.

Vampelj Suhadolnik, Nataša. »Between Ethnology and Cultural History: Where to Place East Asian Objects in Slovenian Museums?« *Asian Studies (Collecting East Asia in Slovenia)* 9, no. 3 (2021): 85–116. <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.85-116>.

Veselič, Maja. »Zbirateljske kulture: Ideologije in prakse zbiranja in razstavljanja.« *Ars & Humanitas (Ideologije in prakse zbiranja in razstavljanja)* 14, št. 2 (2020): 2–5. <https://doi.org/10.4312/ars.14.2.2-5>.

Wang, Helen. »A Short History of Chinese Numismatics in European Languages.« *Early China* 35/36 (2012): 395–429. <https://www.jstor.org/stable/24392412>. Dostopano 26. novembra 2020.

Yu, Liuliang, in Hong Yu. *Chinese Coins: Money in History and Society*. San Francisco: Long River Press, 2004.